

Multiscript rekordok az ALEPH integrált könyvtári rendszerben: közös katalógus építése az ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálatában

1. ELTE Egyetemi Könyvtári Szolgálat

Az Egyetemi Könyvtári Szolgálat (továbbiakban EKSZ) az ELTE egységes alapelvek szerint működő, összehangolt szolgáltatásokat nyújtó könyvtári rendszere, amely 2009-ben jött létre az ELTE Szenátusának XXXIV/23009. (III.23.) számú határozata¹ alapján. A nemzetközi példák és a hazai helyzetkép elemzését követően fogalmazódott meg a könyvtárfejlesztési stratégia, mely elsősorban egy olyan egységes egyetemi könyvtári hálózat létrehozását tűzte ki célul, mely „új, korszerű szolgáltatásokra képes, gyorsítja az oktatók, kutatók és a hallgatók információhoz való hozzájutását és felhasználóbarát a hálózat minden egységében.”² Fontos szempontként szerepel a hatékonyság, az erőforrásokat jobban, gazdaságosabban hasznosító rendszer működtetése. Az EKSZ tagkönyvtárai egymással együttműködve, a korszerű információk technológiákat alkalmazva biztosítanak hozzáférést az egyetem tudásvagyonához az egyetem polgárai, a tudományos közösség tagjai, valamint a szélesebb közönség számára. A határozat nyomatékosan megfogalmazza annak szükségességét, hogy a földrajzi tagoltsága ellenére (az ELTE-n több mint 70 kari, intézeti, tanszéki és karon kívüli könyvtár funkcionál) az egész intézmény könyvtári rendszerében egy közös integrált könyvtári rendszer működjön és abban valamennyi újonnan beszerzett dokumentum elérhető legyen.

Az ELTE dokumentumvagyonára mintegy 3,6 millió könyvtári egység: 2011 elejéig az elektronikus katalógusban ennek az állománynak csupán 24%-a volt elérhető. Az egységes integrált rendszer kötelező bevezetésének követelményével összhangban ezt a százalékos arányt jelentősen, az addigi 24%-ról 30%-ra kívánta emelni az Egyetemi Könyvtár.

2. A projekt során kitűzött célok pénzügyi és technikai feltételei

2.1 TÁMOP-3.2.4-09/1 – „Tudásexpó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében

Az ELTE Egyetemi Könyvtár TÁMOP-3.2.4-09/1 – „Tudásexpó-Expressz” – A könyvtári hálózat nem formális és informális képzési szerepének erősítése az élethosszig tartó tanulás érdekében elnevezésű pályázat keretében a korábban célként megfogalmazott programjait koncentráltabban, szakszerűbben, az eredetileg tervezettnél sokkal rövidebb idő alatt valósíthatta meg. A könyvtár egyik legfontosabb célkitűzése az unikális dokumentumok integrált könyvtári rendszerben való feltártságának növelése volt. Az ELTE portálján elérhető katalógus segítségével a használók széles rétegei kutathatják ezt az értékes anyagot időbeli és térbeli korlátok nélkül. A rekordok MOKKA/ODR-be kerülésével a használói kör tovább bővül: legtöbb esetben nem csupán újabb lelőhely adódik a már elérhető bibliográfiai tételekhez, hanem – sok esetben – az ország határain belül egyedüli őrzőként az adatbázisban eddig nem elérhető információt szolgáltatnak az ELTE könyvtárai.

¹ XXXIV/2009. (III. 23.) Szen. sz. határozat az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról. [Elektronikus dokumentum.] A letöltés ideje: 2012. 02. 21. A hozzáférés módja:

http://www.elte.hu/file/szen090323_1m.pdf

² I.m. 10. p.

A TÁMOP-3.2.4/09/1/KMR-2010-0021 pályázaton az Egyetemi Könyvtár fenntartója, az ELTE a könyvtár által összeállított programmal 22.814.450,- Ft-ot nyert.

2.2 Az ALEPH integrált könyvtári rendszerre való átállás

A TÁMOP pályázatban kitűzött és az Egyetemi Könyvtár által vállalt feladatok szerencsésen találkoztak az EKSZ stratégiai céljaival, az Egyetem könyvtári hálózatában folyó szervezettefejlesztési és megújulási folyamatokkal. A pályázat megvalósulása előtt és közben üzemelte be az egyetem az új integrált könyvtári rendszerét, kezdte el a más platformon feldolgozott állományok migrációját és a megváltozott használói igényeket feltárva egy új interaktív közös könyvtári portál indítását.

Az ELTE nyilvános közbeszerzési pályázatot írt ki 2010-ben integrált könyvtári rendszer beszerzésére, melyet az Ex-Lh Kft. nyert meg, így az év végén sor kerülhetett az ALEPH IKR megvásárlására. A váltással kapcsolatos munkák a szerződéskötés napján elkezdődtek: az addig használt HORIZON rendszer egyes moduljainak előre meghatározott időpontokban történt leállításával egyidejűleg indult az adatok teljes körének áttöltése. A komplett – minden, korábban a Horizon IKR-t használó egység – adatbázis konverziója hat hét alatt lezajlott: mintegy 500.000 bibliográfiai rekord és 785.000 példányrekord, valamint az összes kölcsönzési, gyarapítási és history rekord átkerült az új rendszerbe. A munkálatok elvégzése mindössze két hetes lezárást igényelt: mind a kölcsönzés, mind a hagyományos és időszaki kiadványok katalogizálása ezt követően az ALEPH IKR-ben történt. Az egyetem egyes tagkönyvtárai mind a korábban alkalmazott HORIZON rendszerben, mind az új IKR-ben a MARC21 szabvány szerint dolgoztak, dolgoznak

A TÁMOP projekt további célkitűzéseinek megvalósításában már az új IKR által nyújtott lehetőségek, speciális beállítások is segítségünkre voltak.

3. A projekt során kitűzött célok és eredmények

4.3 Rekordok számának növelése

3.1.1 Két kar adatbázisának migrálása

Az ELTE két kari könyvtára 2011 szeptemberéig az általánosan használt adatbázistól eltérő integrált könyvtári rendszerben dolgozott. Az ALEPH bevezetése után fontos célkitűzésként fogalmazódott meg, hogy az egyetem valamennyi könyvtára csatlakozzon a közös rendszerhez. A Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar (BGGYK) és a Pedagógiai és Pszichológiai Kar (PPK) migrálásával összesen 182.101 új példányrekord került be a közös adatbázisba.

A *Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar Könyvtára* korábban a Corvina rendszerben dolgozott, leírásait a USMARC és a MARC21 szabvány szerint készítette el. Olyan bibliográfiai rekordok is fellelhetők voltak az adatbázisukban, amelyek korábban egy ISIS rendszerből lettek áttöltve. A rekordszerkezetük jó volt, de bizonyos adatok nem a megfelelő helyen szerepeltek (például az ISBN szám a 020 mező helyett az 500-as mezőben volt), illetve egyes adatelemek nem voltak megfelelően tagolva (például a 300-as mező almezőkre tagolása hiányzott). Ezeknél a rekordoknál a tárgyszavak is több helyen eltértek a helyi szabályzattól (sok 650-es mezőben egyelemű tárgyszavak szerepelnek, nem alkotnak láncot). A jelzett hibák javítása az áttöltés után manuálisan történik.

A *Pedagógiai és Pszichológiai Kar Könyvtára* az SrLIB integrált rendszert használta, HUNMARC szabályzat szerint készítette a bibliográfiai leírásait. A könyvek, az időszaki

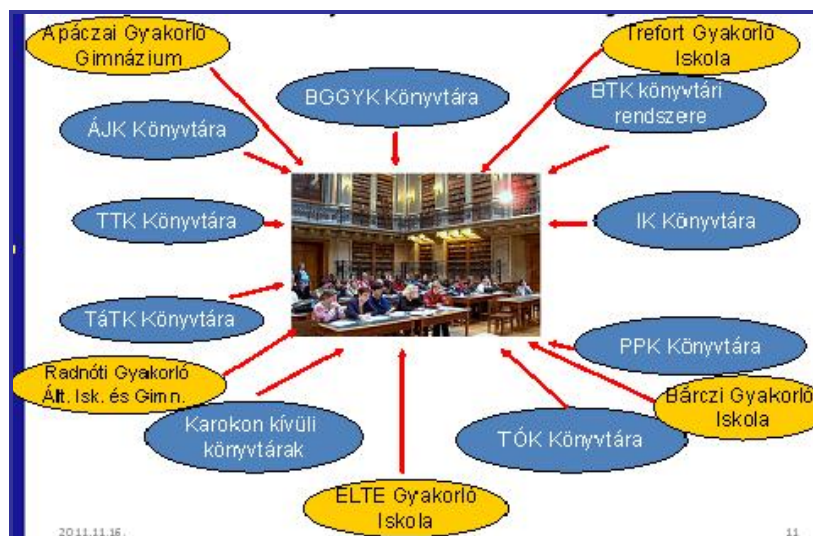
kiadványok mellett szakdolgozatokat, doktori disszertációkat, kéziratokat és különlenyomatokat is gyűjtenek. A kari igényekhez igazodva a könyvtár a kijelölt dokumentumokat analitikusan tárta fel az 505-ös mezőben. A forrásdokumentum és a részdokumentum között alá- fölérendeltségi kapcsolatot jelöltek.

Az eltérő rendszerek használatából, a különféle MARC szabványok alkalmazásából, a nem tökéletes duplumszűrésből adódó hibák javítása előre megtervezett ütem szerint folyik. A rekordok korrigálása részben automatizálható, részben viszont manuális beavatkozást kíván. A két kar közös rendszerhez való csatlakozása a több évet igénybe vevő utómunkálatok ellenére is jelentős eredmény, mely összhangban van az Egyetemi Könyvtár hálózati reform koncepciójának elfogadásáról szóló Szenátusi határozattal, az egységes integrált rendszer kötelező bevezetésének és az egyetemi egységes virtuális könyvtári rendszer kialakításának követelményével.

4.2.2 Közös keresőfelület létrehozása

Az ELTE könyvtári hálózatához tartozó iskolai könyvtárak különféle adatbázisokban tárták fel dokumentumaikat. E rendszerek megtartása mellett olyan közös lekérdező felület kialakítását tűzte ki célul az Egyetemi Könyvtár, mely a középiskolások számára biztosítja a közvetlen tájékozódási lehetőséget az ELTE teljes dokumentumvagyonában, ugyanakkor lehetővé válik számukra az egész könyvtári rendszer által nyújtott szolgáltatások igénybe vétele.

A csatlakozott könyvtárak: az *Apáczai Csere János Gyakorló Gimnázium Könyvtára* (KisTéka, 11.000 rekord), *ELTE Gyakorló Általános Iskola és Középiskola Könyvtára* (KözTéka, 24.417 rekord), a *Radnóti Miklós Gyakorlóiskola Könyvtára* (SZIKLA-21, 4367 rekord), *Trefort Ágoston Gyakorlóiskola Könyvtára* (SZIRÉN, 15.000 rekord). A portálon elérhető közös katalógusban a lelőhelyre történő szűkítés funkció használatával továbbra is biztosított a lehetőség, hogy az olvasó kizárólag a középiskolai könyvtárak állományában kutasson. Az adatbázisok konvertálása szabályos időközönként történik, mely során a könyvtárak által használt HUNMARC formátumot át kell alakítani MARC21 formátumra. Az ilyen kis adatbázisok egy napos átfutási idővel konvertálódnak.

1. ábra: Az ELTE könyvtárainak közös rendszere a pályázati célkitűzések megvalósítása után

4.2.1 Unikális rekordok

A projekt megvalósítása során fontos célként szerepelt, hogy olyan gyűjteményeket tegyen a könyvtár elérhetővé az egyetem OPAC-ján keresztül, melyek jórészt unikális dokumentumokat tartalmaznak és feltehetően az országon belül az ELTE egyedüli őrzőként szerepel. Az integrált könyvtári rendszerben újonnan rögzített 26.855 rekord között spanyol, dán, svéd, norvég, olasz és kínai nyelvű dokumentumok, valamint 18–19. századi kisnyomtatványok szerepelnek. E kiadványok feldolgozottsági szintje, a feltárás módszere rendkívül változatos volt, így az ALEPH-ben történő integrálásukra is különböző megoldások adódtak.

Spanyol Nyelv és Irodalom Tanszék Könyvtára

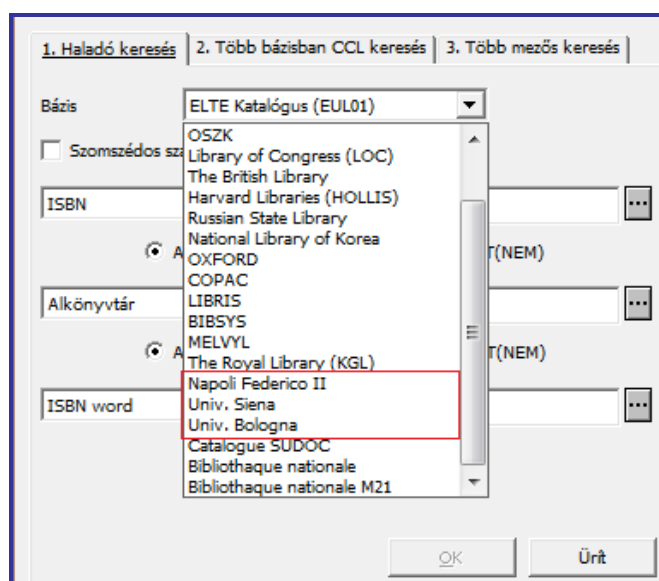
A gyűjtemény kizárólag könyveket tartalmaz, összesen 21.127 könyvtári egységből áll. Állományát a Microsoft Access alkalmazásával tárta fel jól strukturált táblázatban, de a bibliográfiai leírás szabványa szerint minimális adat (például a kiadási év rendszeresen hiányzott) alkalmazásával. Mindez azonban alkalmassá tette arra, hogy a MARC21 szabványnak megfelelően elfogadható szintű leírásokat kapjunk az ALEPH integrált könyvtári rendszerben. Értelemszerűen néhány mező kitöltése (LDR, 008, 041) csak mechanikus meghatározással történhetett, vállalva a nem túl nagy százalékban előforduló hibás elemeket és azok utólagos javítását. A rekordok migrálását meg kellett előznie a korábbi rendszerben alkalmazott sajátosságok alapos áttanulmányozása. Jellemző megoldás volt például, ha a bibliográfiai tétel szerzői főtételelt és további szerzői főtételeket is tartalmazott, akkor a szerzők számának megfelelő rekordszám lett rögzítve azonos leltári számon. Célszerűnek tűnt a betöltés előtti, leltári számra vonatkozó duplumszűrés, hogy a többszörözött leírások közül csak az egyik kerüljön az IKR-be. Ezeket a leírásokat utólag ki kell egészíteni és pótolni a hiányzó szerzőségi adatokat. Ugyancsak következetesen alkalmazták azt a belső szabályt, hogy a több példányos beszerzések esetében a példányszámnak megfelelő mennyiségű rekordot rögzítettek. Ezek a rekordok átkerültek az ALEPH-be, korrigálásuk a példánymozgatás funkcióval egyszerűen és gyorsan megoldható.

Rekord teljes nézete	
Válasszon formátumot: Teljes formátum Katalóguskártya Idézet Mezőneves MARC	
18 / 298. rekord - Összes találat	
FMT	BK
LDR	cam 2200145 c 4500
001	000570487
008	110625nuuuu sp spa d
040	a ELTE
0410	a spa
1001	a Cervantes Saavedra, Miguel de
24513	a El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha c Miguel de Cervantes Saavedra
260	a Barcelona b Editor Ramón Sopena, S. A.
300	a 892+4 p. c 18 cm
500	a Con estudio preliminar y bibliografía de y sobre Miguel de Cervantes Saavedra por A. Herrero Miguel. Biblioteca Sopena. 5
SYS	000570487

2. ábra: A Microsoft Access adatbázisból átvett egyik rekord MARC21 formátumban

Olasz Nyelv és Irodalom Tanszék Könyvtára

A könyvtár teljes állományáról papíralapú katalógus állt a használók rendelkezésére: a leírások részben a ma érvényben lévő szabvány szerint készültek, részben a korábbi előírások alkalmazásával. Mivel valamennyi leírás alkalmasnak mutatkozott a dokumentumok azonosítására, a legkedvezőbb megoldásnak a más könyvtárakból származó rekordok importálása kínálkozott. Ennek lehetőségét az ALEPH a Z39.50 protokollon keresztül biztosítja. Az Olasz Tanszék könyvtári állománya a legnagyobb átfedést a nápolyi, a sienai és a bolognai egyetemi könyvtárak dokumentumaival mutatta: a leírások kevés kivétellel átemelhetők voltak e három könyvtár valamelyikéből. Az úgynevezett fix-rutinok beállításával minimálisra lehetett csökkenteni az importált rekordok javítását.

3. ábra: Keresés a nápolyi, a sienai és a bolognai egyetemi könyvtár katalógusában

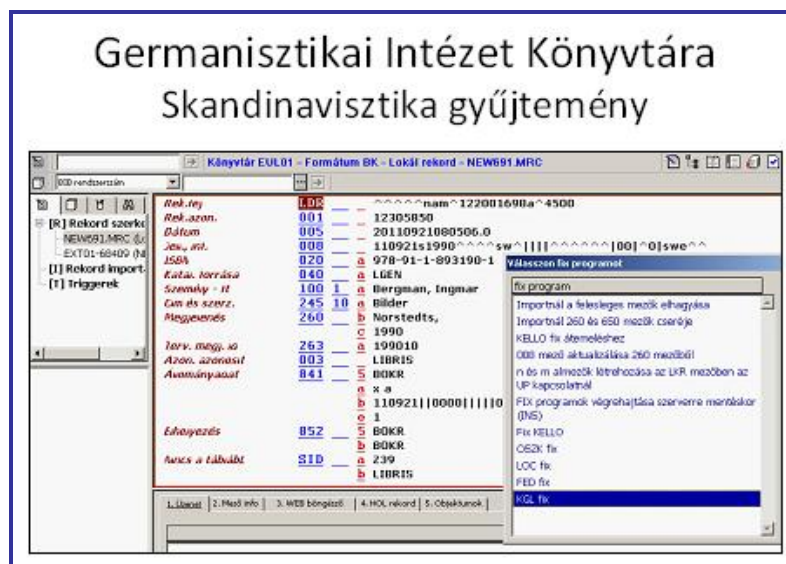
A munka csak részben folyhatott a helyszínen, a népes feldolgozó csapat több tagja távolról dolgozott. Ennek biztosítása érdekében a katalógusfiókok tartalmáról előzetesen fotó készült doktorandusz hallgatók közreműködésével.

```
*uni-to-marc21
08:FMT.....FMT
08:LDR.....LDR
08:001.....001
08-010##-abdz.....020##-abcz
08-011##.....022##
08-012##.....024##
08-020##.....015##
08-020##-b.....010##-a
08-022##.....037##
08-022##-bza.....086##-az2
08-035##.....017##
08-040##.....030##
08-101##.....041##
08-102##.....044##
08-123##.....034##
08-125##.....047##
08-126##.....306##
08-2001-abdfhi.....245##-ahbcnp
08-205##.....250##
08-206##.....255##
```

4. ábra: Unimarc->MARC21 konverziós fix tábla részlete

Germanisztikai Intézet Könyvtára, Skandinavisztika gyűjtemény

A gyűjtemény jellemzően svéd, dán és norvég nyelvű kiadványokat tartalmaz, a pályázat keretében összesen 1003 könyv leírása vált elérhetővé az egyetem könyvtárainak OPAC-ján keresztül. A rekordokat a svéd LIBRIS, a dán The Royal Library (KGL), illetve a norvég BIBSYS adatbázisból importáltuk és az előzőleg beállított fix program segítségével a MARC21 szabványnak megfelelően átalakítottuk.

5. ábra: Fix-rutin alkalmazása a KGL adatbázisából importált rekordnál

Konfuciusz Intézet Könyvtára

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán jelenleg több mint egy tucat olyan nyelvet oktatnak, amely nem a latin ábécét használja. Az ezeket oktató intézetekben, tanszékeken jelentős és igen értékes könyvvállomány található, amelyet közkinccsé kell tenni. Ezen dokumentumokról teljes értékű és jól használható katalógust csak az eredeti írás és a latin betűs átírás együttes alkalmazásával lehet készíteni.

Kínai (és más keleti) nyelvű dokumentumok feltárása már régóta folyik az ELTE Távol-keleti Intézetében. A korábbi IKR azonban csak a transliterálást támogatta, ugyanis az HORIZON egyetemen alkalmazott verziója a meglehetősen korlátozott számú karaktert tartalmazó ALA kódkészletet használta. Az ALEPH UNICODE-os környezetben működik, elvben a UNICODE konzorcium által definiált kódtáblákon szereplő karakterek (több mint százezer) kezelésére fel van készítve. Tehát az ALEPH megvásárlásával az ELTE könyvtáraiban lehetőség nyílt az eredeti írásrendszerek használatára is. Ennek megfelelően célul tűztük ki, hogy az új beszerzésű kínai, japán és koreai nyelvű dokumentumokat már nemcsak transliterálva, hanem az eredeti írásrendszerben is feltárjuk. Ez a munka, a módszerek kidolgozása a Távol-keleti Intézet Könyvtárában kezdődött el, de a TÁMOP pályázat lehetőséget adott arra, hogy mintegy fél év alatt az ELTE-n működő Konfuciusz Intézet kínai gyűjteményéből is több mint 2000 példány bekerüljön az adatbázisba. A viszonylag nagy mennyiségű rekord bevitele számos tapasztalattal gazdagított bennünket, és lehetőséget adott a módszerek tökéletesítésére.

4. Multiscript rekordok

A munka kezdete előtt tanulmányoztuk a MARC21 szabvány vonatkozó pontjait, illetve a nagy nyugati nemzeti és egyetemi könyvtárak katalógusait. Ezek alapján nyilvánvalóvá vált: ahhoz, hogy több írásrendszerben lehessen feltárni a rekordokat, négy alapfeltételnek kell teljesülnie. Rendelkezésre kell állnia:

- § a feltárás módját szabályozó szabványnak,
- § Unicode-os környezetben működő integrált könyvtári rendszernek,
- § megfelelő szövegbeviteli eszközöknek,
- § biztosítani kell a karakterek megjelenítését mind feldolgozó, mind felhasználói oldalon.

A több írásrendszer használatának azonban nyilvánvalóan nem csupán az a célja, hogy a dokumentumokat minél pontosabban feltárjuk, s a leírásban az adatokat az eredeti írásrendszerben is megjelenítsük, hanem az is, hogy ilyen módon is visszakereshetővé tegyük a dokumentumokat az érdeklődők számára. A visszakereshetőség egyben a feldolgozás sikerének a fokmérője is.

4.1 A szabvány

A MARC21 szabvány a latin betűs írástól eltérő írásrendszereket használó nyelveken készült dokumentumok feltárásával a *Multiscript records* című „D” függelékében foglalkozik,³ melyben két lehetséges rekord modellt határoz meg:

- § „A” modell: többféle írásrendszerben közöl adatokat; amennyiben egy adatot szükséges *átírásban* és az *eredeti, nemzeti írásrendszerben* is megadni, akkor az adat eltérő írásrendszerben való közlésére a 880-as mezők használhatók. A feltárás nyelvének illetve az elsődleges írásrendszer megválasztása (vagyis az, hogy melyik írásrendszer kerül a megszokott, és melyik a 880-as mezőkbe) a feldolgozó könyvtártól függ.
- § „B” modell: többféle írásrendszerben is közölhet adatokat; minden adatot csak a megszokott mezőkben ad meg, nem használ 880-as mezőket.

Az „A” modellt jellemzően a nyugati könyvtárak alkalmazzák, ahol a transliterálás is fontos a leírásban. A „B” modell pedig inkább az „anyanyelvi” könyvtárak (pl. Koreai Nemzeti Könyvtár) gyakorlata, ahol a transliterálásnak nincs nagy jelentősége. Mivel számunkra a transliterálás továbbra is fontos, így az „A” modell használata mellett döntöttünk. A Library of Congress rekordján (LC control no.: 2006477641) jól látható az „A” modellre jellemző rekordszerkezet a megszokott mezőkkel és a nekik megfelelő 880-as mezőkkel:

³ Appendix D - Multiscript records. [Elektronikus dokumentum.] A letöltés ideje: 2012. 02. 21. A hozzáférés módja: <http://www.loc.gov/marc/bibliographic/ecbdmulti.html>

A *multiscript* rekordok tehát olyan rekordok, ahol az adatokat több írásrendszerben rögzítjük, mivel a feltárni kívánt dokumentum nyelve és írásrendszere eltér a feltárás nyelvétől és írásrendszerétől. Az adatok rögzítése párhuzamosan, úgynevezett *társított* (associated) mezőkben történik.⁴ A szabványban a megszokott, ún. *szokásos* (regular) mezőket (leggyakrabban a 100, 240, 245, 260, 700) társítjuk a 880-as mezőkkel, amelyek elnevezése a szabványban *alternate graphic representation*, vagyis eltérő grafikus megjelenítés. A példákban látható az is, hogy a szabvány szerint a 880-as mező indikátorai (ha vannak) és almezői megegyeznek avval a mezőével, amelyhez társítjuk. A társított mezőket a 6-os *kapcsolati almező* köti össze. Ez tartalmazza a társított mező mezőszámát és egy egyedi azonosítószámot, amely megegyezik a társított mezőkben. Tartalmazhatja a szövegrány kódját is, amennyiben a dokumentumban használt írásrendszer szövegránya eltér az alapértelmezett balról jobbra iránytól (pl. arab és héber írás esetében).

<i>Személy - II</i>	<u>100</u>	<u>1</u>	<u>6</u>	880-04
			<u>a</u>	Shiga Naoya
			<u>d</u>	1883-1971
<i>Alt Grap.Repres</i>	<u>880</u>	<u>1</u>	<u>6</u>	100-04
			<u>a</u>	志賀直哉
			<u>d</u>	1883-1971
<i>Cím és szerz.</i>	<u>245</u>	<u>10</u>	<u>6</u>	880-01
			<u>a</u>	Seibee to hyōtan
			<u>b</u>	hoka jūyon hen
			<u>c</u>	Shiga Naoya
<i>Alt Grap.Repres</i>	<u>880</u>	<u>10</u>	<u>6</u>	245-01
			<u>a</u>	清兵衛と飄筆
			<u>b</u>	他十四篇
			<u>c</u>	志賀直哉

8. ábra: A társított mezők felépítése és kapcsolása

4.3 IKR

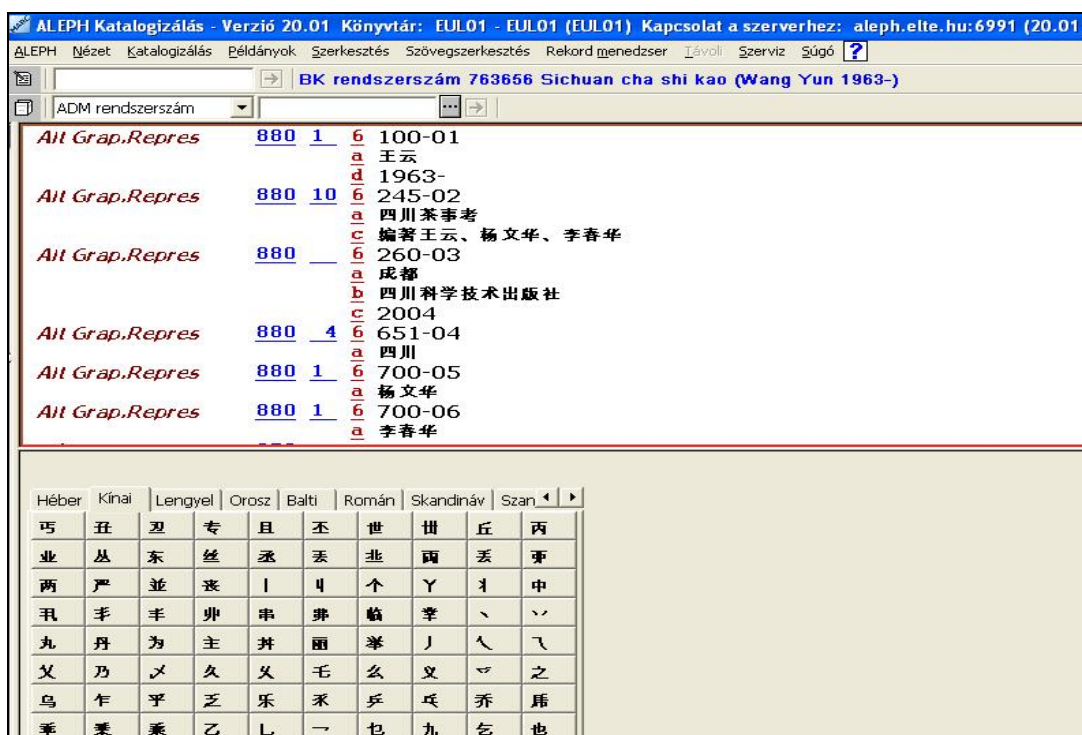
A szabvány tehát megadja a feldolgozás kereteit, az integrált könyvtári rendszernek pedig biztosítania kell, hogy a szabvány a gyakorlatban is alkalmazható legyen. Egyrészt Unicode-os környezetben kell működnie, hogy a különféle írásrendszerek karaktereit egységes rendszerben lehessen kezelni. Az ALEPH ennek a követelménynek eleget tesz: többnyelvű és karakterkészletű támogatást nyújt, a tartalom és interfész több mint 20 nyelven jeleníthető meg. A szövegbevitel támogatása egy IKR-től elvárható, s lejjebb látni fogjuk, hogy az ALEPH milyen lehetőségeket nyújt erre a felhasználóknak. Fontos szempont a speciális karakterek helyes megjelenítése is. Ez csak részben az IKR-en múlik, a helyes megjelenítés a felhasználó számítógépének beállításaitól is függ. A karakterek kezelésén kívül másrészt az IKR-nek biztosítania kell a szabványban meghatározott speciális mezők és almezők működését, a társított mezők kapcsolását a 6-os kapcsolati almezőkön keresztül. Ennek a mezők helyes sorrendben történő megjelenítése, valamint a visszakeresés miatt van jelentősége.

⁴ A multiscript elnevezést azért tartottuk meg, mivel megfelelően frappáns magyar fordítást egyelőre nem találtunk a kifejezésre. Az adatok párhuzamos rögzítése miatt a cikkben helyenként a párhuzamos feltárás elnevezést használjuk ideiglenes jelleggel.

Összességében elmondható, hogy a MARC21 szabvány által meghatározott multiscript rekord modelleket a fejlesztők sikeresen implementálták az ALEPH-be. A gyakorlati alkalmazás során azonban szükség volt finomhangolásra, apróbb módosításokra.⁵

4.2.1 Szövegbeviteli eszközök

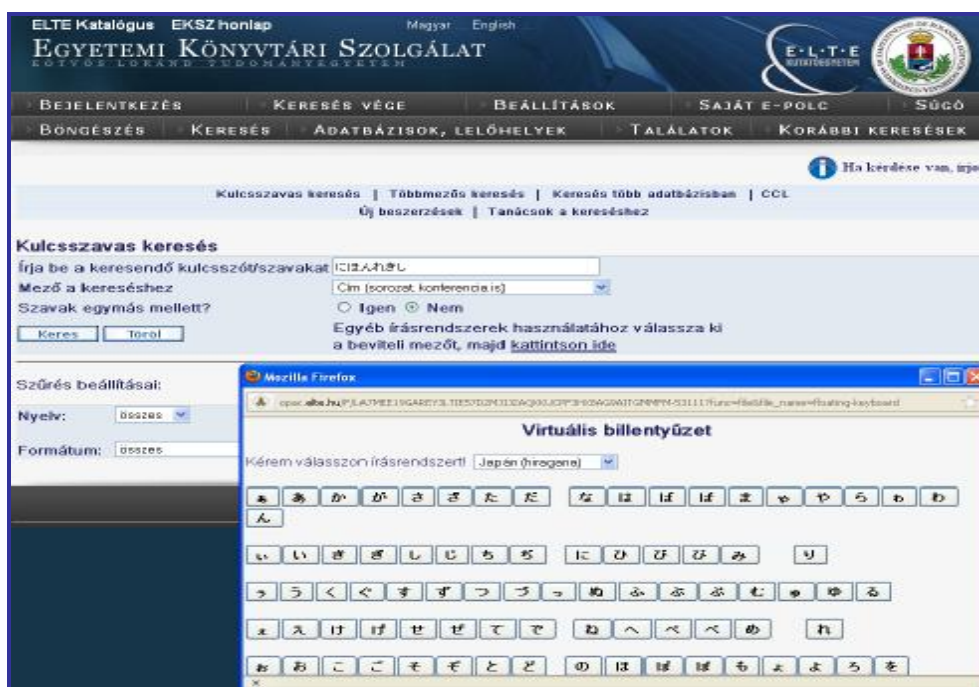
Multiscript rekord létrehozása, a többi rekordokhoz hasonlóan, történhet kézzel és átvétellel. A külső adatbázisokból átvett rekordok esetén külön karakter konverzióra az esetek többségében nincs szükség. Kézi bevitel esetén a katalogizálók idegen írásrendszerű karaktereket be tudnak írni a rekordokba közvetlenül a billentyűzetükről (ha van telepítve ilyen billentyűzet), vagy egy speciális ALEPH billentyűzet segítségével. Az ún. lebegő billentyűzet (floating keyboard) egy segéd táblázat, amely speciális karaktereket tárol (Unicode kód alapján). Ez a billentyűzet a katalogizálás során használható, testre szabható, számítógépenként eltérő lehet a beállítása, az oldalak sorrendje és azok tartalma szabadon változtatható. Ez egy praktikus eszköz kis számú és ritkábban használt nem billentyűkarakterek bevitelére. Nagyobb számú karaktert használó írások (pl. kínai) esetében azonban elkerülhetetlen a számítógépre telepített „külső” szövegbeviteli eszköz használata.

9. ábra: Lebegő billentyűzet az ALEPH-ben

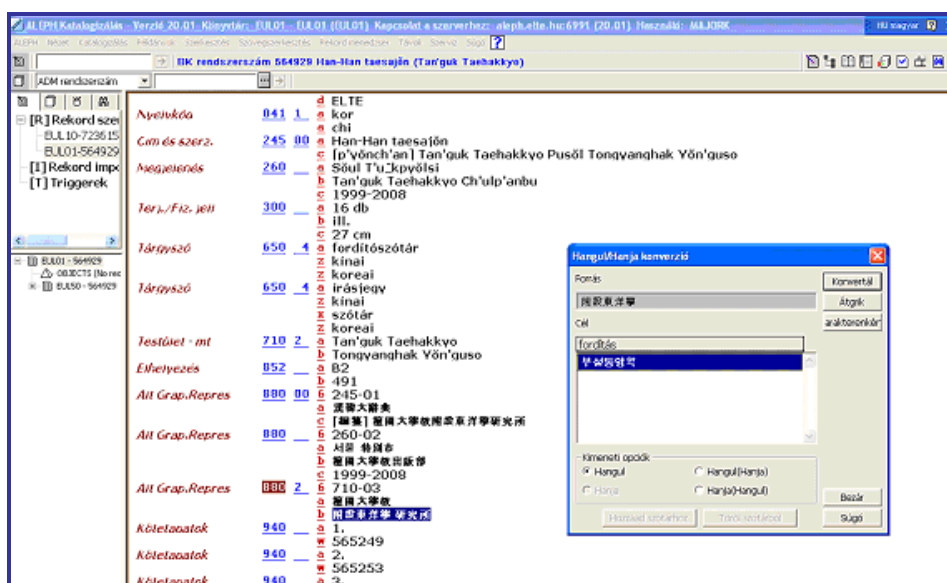
⁵ Megemlítendő, hogy ALEPH IKR működik az MTA Könyvtárában is. Tudomásunk szerint ők voltak Magyarországon az elsők, akik multiscript rekordokat készítettek: a Keleti Gyűjtemény arab kéziratainak katalógusát ők is párhuzamos feltárással, latin betűs és arab írás együttes alkalmazásával készítették el. A két könyvtár gyakorlatának és tapasztalatainak összevetéséből számos érdekes következtetést lehet levonni a szabvány alkalmazásával kapcsolatban, ezek részletes bemutatása azonban meghaladja jelen cikk kereteit.

A WebOPAC-ban hasonló virtuális billentyűzet segítségével írhatja be a kereső kifejezést, aki nem rendelkezik speciális billentyűzettel vagy más szövegbeviteli eszközzel a saját gépén.

10. ábra: Keresés a WebOPAC-ban a virtuális billentyűzettel

A szövegbeviteli eszközöknél érdemes megemlíteni a különféle karakterkonverziós segédprogramokat: ezek más írásrendszerek karaktereit transliterálják, nagyban meggyorsítva a feldolgozó könyvtáros munkáját. Az ALEPH-ben egy ilyen program áll a rendelkezésre, amely a rekordok mezőiben álló koreai *hanja* (koreai nyelvű szövegek lejegyzésére használt kínai írásjegyek) és *hangul* (koreai betűírás) közötti konverziót végzi el. (11. ábra) Az átalakított szöveg az eredetivel megegyező mezőkódú újonnan generált mezőbe kerül (pl. a cím a 245-ből egy új 245-ös mezőbe). Az OCLC rendszerében hasonló programok segítik a kínai és japán írás transliterálását is. Ezek a programok szabad felhasználásúak, de az ALEPH-be illesztésük még nem megoldott.

11. ábra: Hanja/hangul konverzió

4.2.2 Megjelenítés

A megjelenítésben különbséget kell tenni a különféle karakterek és az adatok megjelenítése között. Az adatok WebOPAC-beli megjelenítését (milyen adatmezőket, hogyan, milyen sorrendben lássunk) az ALEPH tábláiban lehet beállítani. A multiscript rekordok esetében a 880-as mezők helyes megjelenítésén van a hangsúly. Mivel ezek használatával kapcsolatban korábban nem voltak tapasztalatok az ELTE-n, megjelenítésük beállításait még mindig folyamatosan módosítjuk.

A karakterek megjelenítése az IKR-ben eltérő a feldolgozó könyvtáros és a könyvtárhasználó olvasó esetében. Előbbi jórészt a katalogizáló modul használja, utóbbi a WebOPAC-on keresztül jut el az adatokhoz. A feldolgozó könyvtáros számára elsődlegesek az IKR beállításai. Tanulságos volt, amikor a latin betűket használó vietnámi nyelv esetében a vietnámi dokumentum rekordja hibátlanul jelent meg az ALEPH WebOPAC-jában, a katalogizáló modulban viszont csak üres négyzetek álltak a mellékjeles betűk helyén. Ennek oka az volt, hogy telepítési problémák miatt a vietnámi ábécé (mellékjeles) betűit tartalmazó fontkészlet hiányzott a számítógépről. Pótlásával a hiba orvosolható volt. A fentebb említett virtuális billentyűzet is csak a megfelelő fontkészlettel működik. (12. ábra)

12. ábra: Megfelelő fontkészlet hiányában a virtuális billentyűzet sem működik

4.3 Tapasztalatok

A cikk írásának időpontjában bő egy év telt el az ALEPH bevezetése óta; a multiscript rekordok készítésének módszerét, bár vannak még megoldandó kérdések, ez alatt az egy év alatt nagyjából kidolgoztuk. Reményeink szerint, az ELTE Szenátusának a bevezetőben említett határozatával összhangban, ezzel megkönnyítjük a bekapcsolódást a közös katalogizálásba az EKSZ többi olyan tagkönyvtárának, ahol az állomány jellege és a felhasználói igények miatt szükséges az adatok többféle írásrendszerben való rögzítése.